

REVIEW ARTICLE

Pathology of Urban Policy Making In The Islamic Republic of Iran: A Case Study Of The Seventh Development Plan

Yousof Moslemi Mehni^{1*}, Abolfazl Ghasemi²

1. Associate Professor of Political Sciences, Faculty of Law & Political Sciences, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

* Corresponding Author's Email: moslemi@uk.ac.ir

2. Assistant Professor of Political Sciences, Faculty of Law & Political Sciences, Mazandaran University, Babolsar, Iran

Email: ab.ghasemi@mzu.ac.ir

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107807>

Received: 7 February 2026

Accepted: 15 April 2026

ABSTRACT

Urban policy-making is one of the most important domains of public governance, playing a crucial role in sustainable development, improving citizens' quality of life, and addressing urban challenges. This study aims to analyze the major urban policies embedded in the Seventh Development Plan of the Islamic Republic of Iran and to identify their strengths, shortcomings, and implementation challenges. The research adopts a qualitative content analysis approach based on thematic analysis. Data were collected from expert interviews, specialized reports, and documents related to the Seventh Development Plan. The study population consisted of fifteen experts in urban management, public policy, urban planning, and executive administration. The findings indicate that the Plan contains capacities for improving urban governance in areas such as urban location planning, urban expansion, urban accessibility and adaptation, engineering systems, and the reduction of informal settlements. However, significant challenges remain, including weaknesses in good urban governance, the absence of integrated urban management, inconsistencies in laws and regulations, a lack of sustainable revenue sources, overlapping institutional responsibilities, limited citizen participation, and insufficient attention to issues such as urban safety and urban identity. Furthermore, the results reveal that the Seventh Development Plan places greater emphasis on executive and physical dimensions of urban development than on institutional and structural reforms in urban management. Accordingly, achieving the objectives of urban development requires strengthening urban governance, revising the legal and regulatory framework, enhancing the authority of local governments, developing sustainable financial resources, and promoting public participation in urban decision-making processes.

Keywords: Seventh Development Plan, Urban Policy-Making, Thematic Analysis, Pathology.

Citation: Moslemi Mehni, Yousof; Ghasemi, Abolfazl (2026). Pathology Of Urban Policy Making In The Islamic Republic Of Iran: A Case Study Of The Seventh Development Plan. *Iranian Journal of Public Policy*, 12 (2), 425-436.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107807>

Published by University of Tehran

This Work Is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقاله مروری

آسیب شناسی سیاستگذاری شهری در جمهوری اسلامی ایران: مطالعه موردی برنامه هفتم توسعه

یوسف مسلمی مهنی^{۱*}، ابوالفضل قاسمی^۲

۱. دانشیار علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

رایانامه نویسنده مسئول: moslemi@uk.ac.ir

۲. استادیار علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابل، ایران

رایانامه: ab.ghasemi@mzu.ac.ir

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107807>

تاریخ دریافت: ۱۸ بهمن ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۲۶ فروردین ۱۴۰۵

چکیده

سیاستگذاری شهری یکی از مهم‌ترین حوزه‌های حکمرانی است که نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه پایدار، ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و مدیریت چالش‌های شهری دارد. پژوهش حاضر با هدف تحلیل سیاست‌های کلان شهری در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و شناسایی نقاط قوت، کاستی‌ها و چالش‌های آن انجام شده است. روش تحقیق، تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر رویکرد تحلیل مضمون بوده و داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌ها، گزارش‌های تخصصی و اسناد مرتبط با برنامه هفتم توسعه گردآوری شده است. جامعه مورد مطالعه شامل پانزده نفر از خبرگان حوزه مدیریت شهری، سیاستگذاری عمومی، شهرسازی و مدیران اجرایی بوده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سیاست‌های شهری برنامه هفتم در ابعاد هم‌چون مکان‌یابی شهری، گسترش شهرها، مناسب‌سازی محیط شهری، نظام مهندسی و کاهش حاشیه‌نشینی با آسیب‌هایی روبرو بوده و دارای ظرفیت‌هایی برای بهبود وضعیت مدیریت شهری هستند. با این حال، ضعف در حکمرانی مطلوب شهری، فقدان مدیریت یکپارچه شهری، ناهماهنگی قوانین و مقررات، نبود منابع پایدار درآمدی، تداخل وظایف نهادهای مختلف، مشارکت محدود شهروندان و کم‌توجهی به موضوعاتی نظیر ایمنی و هویت شهری از مهم‌ترین چالش‌های شناسایی شده محسوب می‌شوند. همچنین نتایج نشان می‌دهد برنامه هفتم بیش از آنکه به اصلاحات نهادی و ساختاری مدیریت شهری بپردازد، بر برخی اقدامات اجرایی و کالبدی متمرکز شده است. بر این اساس، تحقق اهداف توسعه شهری مستلزم تقویت حکمرانی شهری، بازنگری در نظام قوانین و مقررات، افزایش اختیارات مدیریت‌های محلی، توسعه منابع مالی پایدار و ارتقای مشارکت عمومی در فرآیندهای تصمیم‌گیری شهری است.

واژگان کلیدی: برنامه هفتم توسعه، سیاست‌های کلان، سیاستگذاری شهری، تحلیل مضمون، آسیب‌شناسی.

استناد: مسلمی مهنی، یوسف؛ قاسمی، ابوالفضل (۱۴۰۵). آسیب‌شناسی سیاستگذاری شهری در جمهوری اسلامی ایران: مطالعه موردی برنامه هفتم

توسعه. فصلنامه سیاستگذاری عمومی، ۱۲ (۲)، ۴۳۶-۴۲۵.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107807>

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

سیاستگذاری شهری یکی از موضوعات مهم و در حیطه و اختیارات دولتهاست. سیاستهای کلان شهر که جهت‌گیری سیاستگذاری‌ها را تعیین می‌نمایند عموماً شامل مجموعه‌ای از دستورالعمل‌ها و اصولی است که بر ایجاد و اجرای سیاست‌ها تأکید می‌نماید و اهداف و مقاصد کلی سیاست‌ها و همچنین رویه‌های توسعه و بازنگری آن‌ها را مشخص می‌نماید (International Finance Corporation Report, 24 August, 2012). سیاستگذاری شهری در برنامه‌های توسعه پنج ساله که متأثر از سیاستهای کلان حاکم بر شهر است وظیفه هماهنگ‌سازی بین فرایندهای اجرا، نظارت و قانون‌گذاری در شهر را بر عهده دارد. بنابراین سیاستگذاری شهری کلان، حرکت بخش‌های مختلف حاکمیت شهری را هم‌جهت و هم‌سو می‌کند تا نظام از یک مجموعه منسجم و یکپارچه برخوردار باشد (Supreme Leader's website, accessed on 4, November 2024). ذیل برنامه‌های توسعه فرهنگی اجتماعی سیاسی و اقتصادی در محورهای مختلف، مجموعه‌ای از سیاست‌ها به عنوان سیاستهای کلان و راهنما معرفی می‌گردند که در حوزه شهری موضوعاتی چون مکان‌یابی توسعه شهری، تعیین ابعاد کالبدی شهری، هماهنگ‌سازی مقررات، تأمین منابع پایدار شهری، حفظ هویت تاریخی و توسعه موزون شهری، جلوگیری از حاشیه نشینی، ایمنی شهری، هویت معنوی شهری، سطح‌بندی شهری و فضای شهری مناسب معلولان عنوان سیاستهای کلان شهری معرفی شده است (Rezaei, 2015, p133). در شش برنامه توسعه قبلی گذشته و برنامه هفتم توسعه که در حال اجرا است توجه چندانی به سیاستهای کلان حوزه شهری نشده است و سیاستگذاری‌های شهری را در تعیین جهت‌گیری‌ها دچار اشتباهات و خطاهایی نموده است که این پژوهش در پی تلاش برای یافتن پاسخ به این پرسش است که چرا جهت‌گیری‌های کلان در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار نگرفته‌اند؟ پژوهش حاضر با استفاده از بررسی اسنادی و رجوع به متن یکی از اسناد کلان توسعه (برنامه هفتم توسعه که در حال اجراست) و برخی احکام در برنامه‌های گذشته و با آگاهی از تفسیرها و برداشت‌های کارشناسان خبره در این حوزه به برخی از این غفلت‌ها، اشتباهات قانون‌گذاران و سوء برداشت‌های مجریان اشاره نموده است.

پیشینه پژوهش

فاطمه سرخه‌دهی و اباذر اشتری مهرجردی در سال ۱۴۰۱ در مقاله‌ای با عنوان آسیب‌شناسی تولید و فرهنگ اقتصادی مولد در برنامه‌های توسعه در راستای تدوین برنامه هفتم توسعه، عنوان داشته است مشکل اصلی برنامه‌های توسعه در حوزه‌های تولیدی و توسعه صنعتی فقدان راهبرد توسعه صنعتی مشخص، عدم توجه به فرهنگ اقتصادی ضد تولید، عدم شناسایی فعالیت‌های مولد، جذابیت سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های نامولد، فقدان سیاست‌های مالیاتی مناسب، عدم دسترسی به کلیه حساب‌های بانکی، عدم شفافیت، فضای بی‌ثبات اقتصاد کلان و ناامنی حقوق مالکیت از مهمترین مشکلات تولید است و موجب شده حمایت‌های مالی به رانت‌های نامولد و افزایش رانت‌جویی منجر شود. یکی دیگر از مسائل مهم اما مغفول در برنامه‌ریزی توسعه، فقدان راهبرد برای تحول فرهنگ اقتصادی و خلیات جامعه در مسیر تولید و توسعه صنعتی و افزایش اعتماد عمومی و سرمایه‌های اجتماعی است. مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی ایران (۱۴۰۱) در گزارشی با عنوان آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه و نکاتی درخصوص تدوین سند برنامه هفتم توسعه: پیشنهادهایی برای پرهیز از ناکامیها و تکرار اشتباههای گذشته عنوان نموده است که مشکل اصلی برنامه‌های توسعه تصمیم‌گیری در مورد نحوه تخصیص منابع است. برنامه‌ریزی باید واجد تعاریف دقیق و علمی مفاهیم کلیدی باشد؛ مفاهیمی که تعاریف عملیاتی آن در برنامه مشخص بوده و زمینه وفاق و همگرایی در برنامه را فراهم آورد. برنامه‌ریزی توسعه باید با محوریت چند اولویت و هدف محدود طراحی شود، درحالی که برنامه‌های توسعه در ایران معجونی از اهداف مختلف و آرمانی است. برنامه‌ریزی باید واجد بیان مشخص و دقیق از مسیر دستیابی به توسعه و مرحله‌بندی اقدامات باشد، درحالی که در ایران فقدان تعریف اولویت‌ها و مرحله‌بندی اقدامات موجب می‌شود تا سیاستگذاری مانند آونگ میان بخش‌ها در نوسان بوده و

آشفته‌گی‌های شدیدی از این منظر به اقتصاد ایران تحمیل شود. به علاوه جهت جلوگیری از انتخاب بخش‌ها و فعالیت‌های غیرتوسعه‌ای به عنوان پيشران در برنامه که صرفاً به توزیع رانت برای گروهی منتهی می‌گردد، تعیین بخش‌های محوری برای توسعه مبتنی بر علم و تجارب کشورهای موفق، الزامیست. مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری در گزارشی با عنوان شناسایی رویکرد مناسب در تدوین برنامه هفتم توسعه در تدوین برنامه هفتم توسعه باید چارچوب کلان اقتصادی (به معنای جدول کلان اقتصادی) تهیه و همچنین اهداف تعریف شده برای برنامه توسعه باید امکان تحقق داشته باشند و در آخر الزامات تحقق اهداف به صورت شفاف در نظر گرفته شود. داود بهبودی در گزارشی تأکید دارند که آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه در ایران از جهت فرایند برنامه‌ریزی، پیش‌نیاز برنامه‌ریزی، حوزه اجرا و محتوای برنامه‌ریزی، عوامل تحقق رشد اقتصادی را فراهم می‌نماید و برای غلبه بر موانع و مسائل توسعه منطقه‌ای در ایران، بر استفاده از اسناد آمایش سرزمین در تدوین برنامه هفتم تأکید نموده است. نیما جعفرودی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان آموزه‌های حاصل از آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه قبلی برای تدوین برنامه هفتم توسعه و ارایه راهکارهای نوآورانه عنوان داشته است شناسایی آسیب‌ها یکی از مراحل مهم فرایند تدوین برنامه هفتم است که بخشی از موفقیت در تدوین برنامه هفتم توسعه به شناسایی آسیب‌ها و آموزه‌های حاصل از آن بستگی دارد. عبادی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان آسیب‌شناسی جایگاه نظارت و ارزیابی در برنامه ریزی توسعه ایران بیان نموده است که نظارت و ارزیابی یکی از مراحل جدایی‌ناپذیر و بسیار مهم در هر برنامه توسعه است. نبود نظارت و ارزیابی هم امکان انحراف برنامه در حین اجرا را چند برابر میکند، و هم میزان دستیابی به اهداف پیشبینی شده آن را به شدت کاهش میدهد و علاوه بر اینها موجبات درجا زدن برنامه و تکرار اشتباهات گذشته را فراهم می‌آورد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با روش تحلیل محتوای کیفی انجام شده است از طریق تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها و گزارش‌های ثانویه کارشناسان که در وب قابل دسترسی می‌باشند را از طریق واکاوی مفاهیم، اصطلاحات و ارتباطات بین مفاهیم و استنباط الگوهای نهان در مصاحبه‌ها و گزارشات، مشاهدات و اسناد مکتوب انجام داده است و در نهایت در سه فاز آمادگی، سازماندهی و گزارش اصلی، نتایج را بیان نموده است (Momenirad & Others, 2013). تحلیل مضمون یا تحلیل تماتیک، رویکرد بسیارخوبی برای تحقیق مبتنی بر داده‌های کیفی شامل (متن مصاحبه، پروفایل‌های رسانه‌های اجتماعی یا پاسخ‌های نظرسنجی، چیزی در مورد دیدگاه‌ها، نظرات، دانش، تجربیات یا ارزش‌های افراد) است که دربرگیرنده فرآیند شش مرحله‌ای آشنایی، کدگذاری، تولید مضامین، بررسی مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین، و در نهایت تدوین است. فرآیند شش مرحله‌ای تحلیل مضمون، اولین بار، توسط براون و کلارک در تحقیقات روان‌شناسی توسعه یافت. تحلیل مضمون در واقع نوعی روش انعطاف‌پذیر در پژوهش کیفی است که می‌تواند با بسیاری از انواع مختلف تحقیق تطبیق داده شود (Sirwan Khalid & others, 2025). پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل مصاحبه‌ها و گزارش‌های انتشاریافته پانزده نفر از کارشناسان متخصص حوزه شهری و مدیران حوزه امور شهری و اساتید متخصص دانشگاهی به استخراج مفاهیم و اصطلاحات و همچنین استخراج نمودارهای مرتبط این حوزه پرداخته است. این پژوهش با توجه به تعداد نه مورد سیاست‌های کلان شهری در برنامه توسعه هفتم، تعداد نه کد برای هر کدام از سیاست‌ها تعریف نموده است و از طریق دسته‌بندی شماره کدهای مندرج در مصاحبه و گزارش‌های انتشاریافته در وب و همچنین احکام برنامه هفتم توسعه به دسته‌بندی، تحلیل، تفسیر و گزارش نهایی نتایج پرداخته است.

جدول ۱. مشارکت‌کنندگان در تحقیق

ردیف	مصاحبه‌شوندگان	جنسیت	تحصیلات
۱	رئیس مرکز پژوهش‌های شهرداری و کارخانه نوآوری	زن	کارشناس ارشد
۲	استاد دانشگاه (علوم سیاسی)	مرد	دکتری تخصصی

ردیف	مصاحبه شونده‌گان	جنسیت	تحصیلات
۳	کارشناس گروه شهرسازی مرکز پژوهشهای مجلس	زن	کارشناسی ارشد
۴	کارشناسی ارشد سیاستگذاری عمومی و پژوهشگر پژوهشکده صدر	مرد	کارشناسی ارشد
۵	کارشناس گروه شهرسازی مرکز پژوهشهای مجلس	زن	کارشناسی ارشد
۶	کارشناس گروه شهرسازی مرکز پژوهشهای مجلس	مرد	دکتری تخصصی
۷	استاد دانشگاه (جغرافیای شهری)	مرد	دکتری تخصصی
۸	رئیس شورای شهر	مرد	دکتری تخصصی
۹	استاد دانشگاه (جغرافیای شهری)	مرد	دکتری تخصصی
۱۰	استاد دانشگاه (سیاستگذاری عمومی)	مرد	دکتری تخصصی
۱۱	مدیر کل بنیاد مسکن انقلاب اسلامی	مرد	کارشناس ارشد
۱۲	معاون مالی شهرداری	مرد	کارشناس ارشد
۱۳	استاد دانشگاه (جامعه‌شناسی)	مرد	دکتری تخصصی
۱۴	کارشناس اتاق بازرگانی ایران	مرد	کارشناس
۱۵	رئیس کمیسیون حقوقی شورای شهر	مرد	دکتری تخصصی

نمونه‌ای از کدگذاری های انجام شده در ادامه ذکر شده است.

جدول ۲. کدگذاری هماهنگی مقررات شهری در برنامه هفتم توسعه

مفهوم	گزاره
هماهنگی قوانین و مقررات شهری	غفلت از حکمرانی مطلوب شهری عدم توجه به قانون درآمدهای پایدار شهری فقدان توسعه همکاری شهرداری ها و اتحادیه های بین المللی شهرداری ها و ضرورت شکل گیری اتحادیه شهرداران ساماندهی مدیریت یکپارچگی شهری و تمرکز زدایی امور شهری عدم اجرای موثر برنامه هفتم در موضوع شهری اجرای موثرتر ماده ۵۰ ماده ۱۷ قانون برنامه هفتم در مورد واگذاری های اموال و دارایی های دولت و واریز جرائم شبه قضایی به خزانه دولت تسویه بدهی های دولت پرداخت عوارض شهرداری با مجوز شورای برنامه ریزی استان ها بهره گیری از روش های مشارکت ترکیبی عمومی ، خصوصی در سیاستگذاری شهری تاخیر در پرداخت پرونده های مالیاتی بازگشت احکام واریز نقدی عوارض به حکم اولیه در صورت عدم واریزی عدم تخفیف در عوارض صدور پروانه عدم تسویه بدهی دولت موضوع بند ط تبصره ۵ قانون برنامه تسویه مطالبات دولتی به اشخاص از طریق تسویه بدهی بانکها و موسسات اعتباری غیر بانکی تسریع در جبران خرابی ها و خسارت شهری تسویه بدهی دولت از طریق مشارکت عمومی و خصوصی عدم تنوع در پرداخت بدهی های اشخاص و دستگاه های دولتی به هنگام نبودن قوانین شهری نبود مقررات اداره کلان شهری عدم تفکیک وظایف ملی از محلی تناقض متعدد قوانین حوزه شهری عدم شفافیت در امور تصدی گری فربه گی دولت سطح پایین مشارکت عمومی در اداره شهرها دوره کوتاه مدیریت شهری عدم تعریف منابع پایدار شهری سهم کم دولت در بودجه شهرداری ها که از ۵ درصد به حدود ۵ الی ۶ درصد در برنامه هفتم توسعه رسیده است .

یافته‌های پژوهش

ابعاد کالبدی شهر

بعد کالبدی شهرها و تغییر ابعاد کالبدی شهر در برنامه هفتم توسعه به موضوعی کم اهمیت تقلیل پیدا نموده است و فقط به واگذاری های محلی شهری توجه شده است که به افزایش مشارکت اجتماعی منجر خواهد شد. برنامه هفتم توسعه تغییر ابعاد کالبدی شهرها را با روند تهاثر اراضی شهری جهت ساخت مسکن هدف‌گذاری نموده است که این امر منجر به توسعه افقی شهرها در طول برنامه هفتم توسعه خواهد شد (Number Code, 2, 6). یکی از چالش های جدی نظام اجرایی کشور، تمرکز امور محلی در ساختار دولتی، تمرکز اختیارات و قدرت در دست وزارتخانه ها و ارگان های اجرایی است که منجر به کندی انجام امور و چالاک نبودن دولت، تشریفات دیوان سالاری و فساد، نارضایتی مردم، عدم برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری به موقع جهت انجام امور پیشرفت کشور گردیده و باوجود دلالت ۷ اصل قانون اساسی کشور به ابعاد مختلف موضوع مدیریت شهری (شوراها، شهرداری، امور محلی) و در نظر گرفتن این امر از برنامه سوم توسعه تاکنون و نیز برخی از مواد قوانین جاری کشور، این مهم محقق نشده است (Number Code, 2). در برنامه هفتم توسعه بندها، تبصره‌ها و مواد مورد توجه در برنامه گذشته از جمله بافت‌های فرسوده، حمل‌ونقل عمومی در شهرها و مسائل زیست‌محیطی قرار گرفته، مورد توجه برنامه هفتم توسعه قرار نگرفته است (Number Code, 2). با عنایت به اینکه سیاستگذاری شهری نقشی اساسی در ثبات، توسعه و عمران شهرها دارد، از این رو توفیق در این زمینه ایجاب می‌نماید تا شرایطی فراهم گردد که ضمن اعطای اختیار و مسئولیت، توانایی تأمین منابع مالی پایدار و مشارکت عمومی شهروندان را نیز داشته باشد. مذاقه در تجارب موفق جهانی نشان می‌دهد، در اغلب موارد مدیریت شهری در قالب یک سیستم ویژه و نسبتاً مستقل تعریف می‌شود. تحولات جهانی طی دهه‌های اخیر همگام با گرایش دولت‌ها به واگذاری امور محلی به نهادهای منطقه‌ای و محلی، سبب شده تا در فقدان مدیریت یکپارچه شهری، نابسامانی، ناهماهنگی، ائتلاف منابع انسانی و مادی و بالاخره نارضایتی فزاینده شهروندان گریزناپذیر باشد (Number Code, 2).

هماهنگی مقررات

بعد هماهنگی قوانین و مقررات از برنامه های گذشته تا کنون به عنوان مهمترین آسیب و چالش در نظام سیاستگذاری شهری مورد توجه قرار گرفته است و به ادعای خبرگان و نخبگان، غفلت از حکمرانی مطلوب شهری، عدم توجه به دارامدهای پایدار شهری، عدم تنوع بخشی در تسویه بدهی های شهری، سطح مشارکت پایین شهری، عدم شکل گیری اتحادیه شهرداران، تناقض قوانین، عمر کوتاه مدیریت شهری، فقدان مقررات اداره کلان شهری به عنوان مهمترین آسیب های سیاستگذاری شهری در بعد هماهنگی قوانین و مقررات در برنامه هفتم توسعه کشور است. حکمروایی مطلوب شهری در برنامه هفتم توسعه شهری به طور کلی مورد غفلت قرار گرفته یا زمینه تحقق آن با توجه به شرایط موجود فراهم نشده است (نگاه کنید به گزارش مرکز پژوهش های مجلس). از دیگر سو به دلیل وجود برخی از تنگناها و مشکلات به علت تغییر شرایط اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی ایجاد چنین سازوکاری از اهمیت بالاتری نسبت به گذشته برخوردار است (Number Code, 3). در این زمینه می‌توان به قانون درآمدهای پایدار و هزینه‌های شهرداری‌ها اشاره کرد که متأثر از حکمی در برنامه پنج‌ساله پنجم کشور در دستور کار وزارت کشور قرار گرفت و توانست بخشی از منابع درآمدی پایدار را برای سال‌های پیش‌رو تأمین کند و موارد دیگری چون لزوم تدوین قانون جامع شهرسازی و یا مدیریت شهری که در عمل با موفقیت مواجه نشدند (Number Code, 3). بررسی برنامه هفتم از اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است که اساساً در حوزه مدیریت شهری حرفی برای گفتن نداشته است و احکامی در این خصوص در کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی به آن اضافه شده است: به منظور توسعه همکاری بین شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور،

برقراری ارتباط با اتحادیه‌های بین‌المللی شهرداری‌ها، انتقال تجربه‌ها و تنظیم و اجرای برنامه‌های آموزشی و بررسی مسائل و مشکلات شهرداری‌ها، ارائه راه‌حل‌ها و پیشنهادها مناسب و ارتباط بیشتر شهرداری‌ها با قوای سه‌گانه و پیگیری امور صنفی، اتحادیه شهرداری‌های کل کشور با عضویت تمام شهرداری‌های کشور در قالب یک تشکل صنفی و غیردولتی بدون تحمیل هیچ‌گونه بار مالی به دولت ایجاد می‌گردد (Number Code, 3). برنامه هفتم توسعه در موضوع شهرها می‌تواند تحولات مهمی را در زیرساخت‌ها، اقتصاد، اجتماع و محیط زیست شهری ایجاد کند، اما این تحولات نیاز به اجرای مؤثر و مدیریت مناسب این برنامه در سطح شهر دارد (Number Code, 3). حدود ۳۴ ماده که ۲۰ ماده به‌طور مستقیم و ۱۴ ماده به‌طور غیرمستقیم در لایحه برنامه هفتم توسعه مرتبط با امور شهرداری‌ها و حوزه شهری است که این مفاد شامل مواردی همچون ماده ۵ با موضوع نبود واگذاری اموال و دارایی‌های دولت به نهادهای عمومی و بندهای «الف» و «ب» ماده ۱۷ با موضوع واریز جرایم کمیسیون‌های شبه قضائی به خزانه دولت و ممنوعیت ایجاد درآمد اختصاصی جدید، اشاره کرد (Number Code, 3). ظرفیت‌های قانون برنامه هفتم توسعه برای مدیریت شهری و شهرداری‌ها فرصت مناسبی برای حرکت به سمت حکمروایی خوب شهری خواهد بود که در ۱۰ ماده مورد تاکید قرار گرفته است و در ادامه به صورت تفصیلی به این موضوع خواهیم پرداخت (گزارش مصاحبه مرادینا پایگاه موج شهر تاریخ دسترسی ۲۷/۸/۱۴۰۳). عمده مطالعات پژوهشی صورت گرفته در حوزه مدیریت شهری در ارتباط با بررسی تنگناها و چالش‌های شهرداری‌ها به‌ویژه ضرورت اصلاح برخی از مواد و بندهای قانون شهرداری (مصوب ۱۳۳۴)، ناکارآمدی شوراهای اسلامی و ایجاد افزایش اختیارات آن و همچنین اظهارنظر درخصوص طرح‌هایی است که به موضوع مدیریت واحد شهری یا مدیریت یکپارچه شهری می‌پردازد. از جمله گزارش‌هایی که در مرکز پژوهش‌ها با محوریت مقوله‌های مزبور تدوین شده می‌توان به اظهارنظر کارشناسی درباره «طرح جامع مدیریت شهری» (بخش کلیات)، اظهارنظر کارشناسی درباره «طرح اصلاح قانون شهرداری»، «راهبرد مجلس دهم مسائل اساسی بخش مسکن و شهرسازی، مدیریت شهری و نقش مجلس شورای اسلامی» و اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح جامع مدیریت شهری و روستایی»، اشاره کرد (Number Code, 3). به لحاظ سبقه قانونی، با وجود اینکه از سال ۱۳۶۲ مطابق با بند ب ماده (۵۲) قانون بودجه، شهرداری‌ها خودکفا اعلام شدند و وزارت کشور مکلف شد تا ظرف ۶ ماه لایحه نظام مالی و درآمدی شهرداری‌ها را تهیه و به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند، ولی در عمل تنها سهم دولت در بودجه شهرداری‌های کشور به تدریج کاسته شد؛ به گونه‌ای که سهم یاد شده از ۵۰ درصد در آن تاریخ به حدود ۵ تا ۶ درصد در وضعیت کنونی رسیده است. اما به‌رغم یادآوری‌هایی که در لایه‌لای قوانین و مقررات کشور شد، از جمله در سند پیوست فصل عمران شهری برنامه پنج‌ساله دوم توسعه کشور، این تکلیف با گذشت افزون بر سه‌دهه منجر به ارائه لایحه‌ای تحت عنوان لایحه «درآمد پایدار و هزینه شهرداری‌ها و دهیاری‌ها» شد که پس از کش‌وقوس‌های فراوان و جرح و تعدیل‌هایی که در آن صورت گرفت، ضمن در نظر گرفتن برخی از سازوکارهای مالی و مشارکتی بازار و ابزارهای جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در طرح‌های شهری، در عمل تنها نقطه عطف آن به الزام دولت به پرداخت سهم شهرداری‌ها از مالیات‌های مستقیم و مالیات بر نقل و انتقال قطعی املاک باز می‌گردد (Number Code, 3). با عنایت به اینکه سیاست‌گذاری شهری نقشی اساسی در ثبات، توسعه و عمران شهرها دارد، از این رو توفیق در این زمینه ایجاب می‌نماید تا شرایطی فراهم گردد که ضمن اعطای اختیار و مسئولیت، توانایی تأمین منابع مالی پایدار و مشارکت عمومی شهروندان را نیز داشته باشد. مذاقه در تجارب موفق جهانی نشان می‌دهد، در اغلب موارد مدیریت شهری در قالب یک سیستم ویژه و نسبتاً مستقل تعریف می‌شود. تحولات جهانی طی دهه‌های اخیر همگام با گرایش دولت‌ها به واگذاری امور محلی به نهادهای منطقه‌ای و محلی، سبب شده تا در فقدان مدیریت یکپارچه شهری، نابسامانی، ناهماهنگی، اتلاف منابع انسانی و مادی و بالاخره ناراضایتی فزاینده شهروندان گریزناپذیر باشد (Number Code, 3). بررسی‌ها نشان می‌دهد مشخصات و ساختار نهادهای قانونی اداره‌کننده شهرها از کشوری به کشور دیگر متفاوت است و هر جامعه‌ای با توجه به عوامل اقتصادی، مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی و سیاسی خود تلقی ویژه‌ای از مدیریت شهری دارد. امروزه شهرها از دو جنبه اهمیت یافته‌اند؛ نخست به عنوان مرکز تجمع گروه عظیمی از مردم و دیگری به عنوان عمده‌ترین بازیگر نقش خدماتی-

تولیدی، در اقتصاد محلی، منطقه‌ای و حتی ملی مطرح هستند؛ از این رو، توجه به مسائل و مشکلات آنها، توجه بیشتر و دقیق‌تری را می‌طلبد. در حالی که برنامه‌ریزی مطلوب و بهینه، سبب رشد اقتصادی، تثبیت سیاسی و افزایش مشارکت شهروندان در امور شهرها می‌گردد، ناکامی در حل مشکلات و مسائل شهری، سبب رکود اقتصادی، نارضایتی‌های اجتماعی و تخریب محیط زیست خواهد شد. (Number Code,3). در کشور ما با گذشت بیش از یک قرن از استقرار بلدی به عنوان نخستین نحله مدیریت شهری و پیشرو بودن قوه مقننه در وضع قوانین اداره شهرها، همچنان شاهد تشتت سیاستگذاری و نابسامانی عملکردها در حوزه مدیریت شهری هستیم. امروزه مشکلاتی مانند دیرینگی و به‌هنگام نبودن قانون شهرداری (گذشت نزدیک به ۷ دهه از تصویب قانون مزبور)، عمومی بودن روح قانون و نبود مقررات ویژه برای اداره کلان‌شهرها، فقدان نگرش حمایتی به شهرهای میانی و کوچک، مشخص نبودن تعریف و تفکیک وظایف ملی از وظایف محلی و وجود تناقضات متعدد، عدم شفافیت و تعیین تکلیف امور تصدی‌گری و امور حاکمیتی و حدود اختیارات و مسئولیت‌ها بین ارکان اداره امور محلی، فربه شدن دولت و کم‌توجهی به رفع مسائل و مشکلات جدید شهرها، افزایش مسائل حاد اجتماعی- رفتاری، سطح پایین مشارکت عمومی در اداره امور شهرها، عمر کوتاه دوره‌های مدیریت شهری (متوسط کمتر از ۲ سال) و از همه مهم‌تر فقدان منابع درآمدی پایدار موجب شده تا در عمل عدم تمایل به اتخاذ راهبرد مشخص در زمینه مدیریت شهری متبادر گردد. (Number Code,3).

هویت شهری

«در بررسی برنامه هفتم توسعه، هویت شهری جایگاه مستقلی در سیاستگذاری‌های کلان شهری ندارد و بیشتر توجه برنامه معطوف به مسائل کالبدی، مسکن و زیرساخت‌های فیزیکی است. این در حالی است که هویت شهری یکی از ارکان پایداری اجتماعی شهرها محسوب می‌شود و غفلت از آن می‌تواند به تضعیف حس تعلق مکانی و کاهش انسجام اجتماعی شهروندان منجر شود». (Number Code,12-15). «برنامه هفتم توسعه فاقد راهبردها و سازوکارهای مشخص برای حفظ و تقویت هویت شهری است و موضوعاتی نظیر میراث فرهنگی، ویژگی‌های بومی، خاطره جمعی و سرمایه نمادین شهرها کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این خلأ سیاستی موجب می‌شود توسعه شهری بیش از آنکه بر مبانی هویتی و فرهنگی استوار باشد، در مسیر توسعه صرفاً فیزیکی و عمرانی حرکت کند». (Number Code,9-11).

حاشیه‌نشینی شهری

«اگرچه در برنامه هفتم توسعه تکالیفی برای دستگاه‌های اجرایی به‌ویژه وزارت راه و شهرسازی در زمینه ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی و کاهش حاشیه‌نشینی پیش‌بینی شده است، اما این برنامه فاقد رویکردی جامع برای مواجهه با ریشه‌های اقتصادی و اجتماعی این پدیده است. تداوم نابرابری‌های منطقه‌ای، فقر شهری و مهاجرت‌های گسترده می‌تواند اثربخشی این سیاست‌ها را با چالش مواجه سازد» (Number Code,9-11). «بررسی تجربه برنامه‌های توسعه گذشته نشان می‌دهد که باوجود تدوین احکام متعدد در حوزه مسکن و توسعه شهری، روند گسترش حاشیه‌نشینی در بسیاری از شهرهای کشور متوقف نشده است. از این رو، موفقیت برنامه هفتم در این حوزه مستلزم هماهنگی نهادی، تأمین منابع مالی پایدار و توجه همزمان به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی سکونتگاه‌های حاشیه‌ای خواهد بود» (Number Code,8-10).

کارآمدی نظام مهندسی

جهت پایداری حکمرانی خوب شهری بایستی در حوزه‌هایی چون مصرف انرژی ساختمان‌ها و بناهای شهری، توسعه فضای سبز و کمربند سبز شهری، تسهیل در سرمایه‌گذاری در شهر و بهبود فرایندهای ساخت‌وساز با ایجاد پنجره واحد صدور مجوزهای

احداث و عرضه ساختمان و مسکن و تدقیق شرایط و مقررات اداری و استخدامی در راستای واگذاری بخشی از امور تصدی‌گری به شهرداری‌ها سیاستگذاری مناسب و مقتضی تدوین و اجرا گردد (Number Code,6). به نظر می‌رسد دستورکار سیاستگذاری‌های شهری در حوزه اسناد کلان و بالادستی بر موضوعاتی چون تمرکززدایی و عدم مداخله و کاهش تصدی‌گری دولت تمرکز یافته است و این مهم جهت تکمیل زنجیره حکمرانی شهری و تغییر آن به حکمرانی خوب شهری و متعاقب آن به حکمرانی خوب شهری توسعه خواهد بسیار ناکارآمد جلوه نماید (Number Code,6).

ایمنی شهری

ایمنی در شهر دربرگیرنده موضوعات و مفاهیمی چون استحکام بناها، آرامش و رفاه شهری و همچنین تامین سلامت روانی شهروندان جهت زیست مطمئن شهری است که با بررسی سند برنامه هفتم توسعه و همچنین اسناد گذشته توسعه همچنان مورد توجه چندانی قرار نگرفته است و ضرورت توجه جدی و فرارشته‌ای به حوزه ایمنی شهری بیش از گذشته است (Number Code,6,5,3).

گسترش شهر

به منظور زمینه‌سازی و تسهیل دسترسی به مسکن مناسب به ویژه برای افراد واجد شرایط و در راستای ارتقای کمی و کیفی سکونت و در اجرای قانون جهش تولید مسکن وزارت راه و شهرسازی مکلف است اقدامات زیر را در طول اجرای برنامه انجام دهد: الف - برنامه تولید و عرضه مسکن حمایتی را پس از تأیید در شورای مسکن استان و سپس تصویب در شورای عالی مسکن با رویکرد حمایت از سرمایه‌گذار بخش خصوصی، تعاونی و غیردولتی، شهرداری‌ها و سایر مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی در چهارچوب تفاهم‌نامه‌های فی‌مابین و با استفاده از ابزار اعتبارات حمایتی مصوب، عملیاتی نماید (Number Code,1,5,3).

مناسب‌سازی شهر

توسعه ملی هر کشور بیش از هر چیز به مشارکت، وفاق اجتماعی و احساس مسئولیت افراد جامعه در اداره آن وابسته است. در این راستا حکومت‌های محلی و شهرداری‌ها به عنوان اهرم‌های اداره امور کشور و ارائه‌دهنده خدمات عمومی و مدیریت شهری، نقش مهمی در این مشارکت اجتماعی و ایجاد هم‌بستگی کشور ایفا می‌کنند. در حالی که شاید نگاه صرف خدمات‌رسان به مجموعه مدیریت شهری عملاً سبب از دست رفتن فرصت‌های مؤثر نقش‌آفرینی مدیریت شهری در پیشرفت کشور شده است (Number Code,9).

نتیجه‌گیری

که رویکرد صحیح به مقوله توسعه شهری همانا نگاهی راهبردی، جامع‌نگر، آمایشی و مکان‌محور با هدف مردمی‌سازی حکمرانی و سپردن امور محلی به مدیریت‌های محلی برای شکل دادن به بهترین روند توسعه ممکن است. برنامه هفتم نیز مانند قانون درآمدهای پایدار و هزینه شهرداری‌ها و دهیاری‌ها که اختیار شوراها در وضع عوارض و تعریف عنوان‌ها و ترکیب عوارض از آن سلب شده و حتی در برخی موارد تکالیف بدون بودجه و یا تخفیف‌ها و معافیت‌هایی نسبت به همین منابع درآمدی محدود شهرداری‌ها پیشنهاد شده است؛ به سمت تمرکزگرایی حرکت می‌کند. آنچه در برنامه هفتم توسعه درخصوص شهرداری‌ها ذکر شده صرفاً مرتبط

با وظیفه اجرایی آنها و بحث واگذاری وظایف است و در مورد جایگاه شهرداری و شوراها اقدامی صورت نپذیرفته است. درحالی که یکی از چالش‌های جدی نظام اجرایی کشور، تمرکز امور محلی در ساختار دولتی است که به‌رغم چهار قانون برنامه گذشته و برخی از مواد قوانین جاری کشور، این مهم محقق نشده است. حدود ۳۴ ماده که ۲۰ ماده به‌طور مستقیم و ۱۴ ماده به‌طور غیرمستقیم در لایحه برنامه هفتم توسعه مرتبط با امور شهرداری‌ها و بحث مدیریت شهری می‌باشد. این مفاد شامل مواردی همچون ماده (۵) با موضوع عدم واگذاری اموال و دارایی‌های دولت به نهادهای عمومی، ماده (۱۷) بند «الف» و «ب» با موضوع واریز جرائم کمیسیون‌های شبه قضایی به خزانه دولت و ممنوعیت ایجاد درآمد اختصاصی جدید، ماده (۱۸) بند «ب» با موضوع مجاز بودن دولت و اعطای هرگونه کمک به بخش غیردولتی مشروط بر اینکه در راستای مأموریت‌ها و وظایف دولت یا الزام قانون و متناسب با قیمت تمام شده باشد، ماده (۲۰) بند «الف» و «ح» با موضوع مستثنا شدن بهای محصول پروژه در قرارداد سرمایه‌گذاری و مشارکت از شمول تعرفه‌گذاری است. مواد زیادی دیگری در برنامه هفتم شامل مواد ۳۸، مواد ۵۰ الی ۵۵ از جمله مفاد مرتبط در برنامه هفتم در حوزه شهری می‌باشند. با وجود چالش‌های عدیده در اداره شهرهای کشور و به‌هنگام نبودن قوانین و مقررات ملاک عمل، همچنان ضرورت و لزوم بازنگری اساسی در نظام مدیریت شهری محسوس نبوده و در دوره‌های مختلف مجلس شورای اسلامی و همچنین روی کارآمدن دولت‌های متفاوت، با وجود اینکه مفاهیمی همچون مدیریت واحد شهری، مدیریت جامع شهری و مدیریت یکپارچه شهری مورد بحث قرار داشته و احکام مختلفی در این خصوص در برنامه‌های توسعه پیشین تبیین شده است؛ اما همچنان اصلاح جزئی ماده‌ها و تبصره‌ها و حتی بندهای قانون شهرداری، اصلاح مکرر قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران و در دوره اخیر تنقیح و تنسیخ قوانین پیشین در دستور کار قرار گرفته است؛ درحالی‌که از رویکردهایی همچون بازنگری در جایگاه دولت و تحول ساختاری آن در ارتباط با مدیریت شهری، تبدیل شهرداری‌ها به یک نهاد فرابخشی، تقویت و توسعه شوراهای اسلامی شهر، افزایش نقش سازمان‌های مردم‌نهاد و گسترش دایره فعالیت نهادهای محلی و تحصیل واقعی منابع پایدار درآمدی، چشم‌پوشی شده است. اکثر نخبگان و مدیران شهری مورد مصاحبه بر عدم مطلوبیت سیاستگذاری شهری تأکید دارند. مصاحبه شونده شمار یک از حاشیه نشینی بسیار زیاد در شهر کرمان به عنوان یک کلانشهر و همچنین سایر شهرها از جمله تهران انتقاد نموده است. مصاحبه شونده شماره ۲ به موضوع عدم ایمنی شهری، عدم هماهنگی مقررات شهری و حاشیه نشینی بسیار زیاد در شهرهایی نظیر مازندران اشاره داشته است و همچنین به بلندمرتبه سازی‌های بی رویه و ترافیک شهری انتقاد نموده است که بایستی با سیاستگذاری‌های مطلوب شهری در جهت رفع معضلات شهری گام برداشت. مصاحبه شونده ۳ بر موضوعاتی چون عدم هماهنگی مقررات شهری در برنامه هفتم توسعه، عدم ایمنی شهری و کارآمدی نظام مهندسی شهری تأکید داشته است که اذعان نموده است که برنامه هفتم توسعه از یک سری موضوعات نظیر ایمنی شهری و ابعاد کالبدی شهری غفلت نموده است. مصاحبه شونده ۴ به اهمیت هماهنگی مقررات و مشکلات بسیار زیادی که به واسطه حاشیه نشینی برای بسیاری از شهرها ایجاد شده است اشاره نموده است و اتخاذ سیاستگذاری مناسب و هوشمند در سطح کلان شهری می‌تواند برنامه‌های توسعه را در تحقق توسعه شهری کمک نماید. کد مصاحبه‌شونده‌های ۵ و ۶ بر نقش مولفه‌های مهمی چون هماهنگی مقررات شهری، هویت شهری منسجم، کارآمدی شهری و همچنین مناسب‌سازی شهری در معرفی پیشبرد سیاست‌های کلان توسعه شهری در شهرهای بزرگ و میانی کشور اهمیت بسیار زیادی دارد. مصاحبه شونده ۸ بر نقش مکان‌یابی دقیق پروژه‌های شهری در توسعه شهر تأکید داشته است. مصاحبه‌شوندگان متعدد مولفه هماهنگی مقررات شهری را موضوع بسیار مهمی در پیشبرد اهداف توسعه شهری معرفی نموده است. آنها همچنین به اهمیت مناسب‌سازی شهری در توسعه شهری و چهره مطلوب شهر در توسعه شهری اعتقاد راسخ داشته است و معتقد اند گسترش بی رویه شهری در ایران مشکلات عدیده‌ای را در بخش‌هایی چون ایمنی، هویت شهری و افزایش حاشیه‌های شهری و سایر موارد ایجاد نموده است.

پیشنهادهای سیاستی

شایسته است در راستای نیل به الگوی حکمروایی مطلوب شهری ضمن پرهیز از تکرار احکام پیشین که زمینه تحقق آنها با توجه به شرایط موجود فراهم نیست و ازسوی دیگر برخی از تنگناها و مشکلات به سبب تغییرات شرایط اقتصادی و اجتماعی و همچنین زیست محیطی از اهمیت بالاتری نسبت به گذشته برخوردار هستند، راهکارهایی در مقوله مصرف انرژی در ساختمان، توسعه فضای سبز و کمربند سبز، تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری و بهبود فرایندهای ساخت‌وساز با ایجاد پنجره واحد صدور مجوزهای احداث و عرضه ساختمان و مسکن و تدقیق شرایط و مقررات اداری و استخدامی در راستای واگذاری بخشی از امور تصدی‌گری به شهرداری‌ها ارائه گردد. پیشنهاد می‌شود: نخست، ضروری است با تدوین و تصویب قانون جامع مدیریت شهری و استقرار نظام مدیریت یکپارچه شهری، از پراکندگی وظایف، تداخل نهادی و ناهماهنگی میان دستگاه‌های مسئول کاسته شده و اختیارات بیشتری به نهادهای محلی و مدیریت‌های شهری واگذار شود. دوم، دولت و مجلس باید با بازنگری در نظام مالی مدیریت شهری و توسعه منابع درآمدی پایدار، وابستگی شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار را کاهش داده و زمینه تأمین مالی پایدار برای اجرای برنامه‌های توسعه شهری را فراهم آورند. سوم، لازم است در بازنگری‌های آتی برنامه‌های توسعه، موضوعاتی همچون هویت شهری، ایمنی شهری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهری به عنوان محورهای مستقل سیاستگذاری مورد توجه قرار گرفته و برای آنها اهداف، شاخص‌ها و احکام اجرایی مشخص تعریف شود. چهارم، برای کنترل و کاهش حاشیه‌نشینی شهری، سیاست‌های توسعه منطقه‌ای، ایجاد فرصت‌های اشتغال در مناطق کمتر برخوردار، توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی و ارتقای دسترسی به خدمات عمومی باید به صورت هماهنگ و میان‌بخشی دنبال شود. پنجم، تحقق حکمرانی خوب شهری مستلزم افزایش مشارکت شهروندان، نهادهای مدنی، بخش خصوصی و تشکلهای حرفه‌ای در فرایندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری شهری است؛ ازاین‌رو تقویت سازوکارهای مشارکتی و نهادینه‌سازی گفت‌وگوی ذی‌نفعان در مدیریت شهری باید در اولویت سیاستگذاران قرار گیرد.

تعارض منافع

متن حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

References

43. Imani Jajromi .H, Saeidnia .A. (2014). [Challenges of monolithic management and domination of urban planning over urban management]. Social Science Book Criticism Quarterly. No. 1, pp. 269-274.
44. Kamrava .S, Jalili .S. (2010). [The steps towards comprehensive urban management in iran]. The Islamic Iran City Studies. No. 8, p. 19.
45. Kazemian .Q, Qorbanizadeh, Vaezi .V, Shahmohammadi .R. (2017). [The pattern of domestic ruling's role and structure in management regime of iran]. Government Management. 2(11), pp 179-202.
46. Momeni Rad .A, Aliabadi .Kh, Fardaneh .H, Mazinani .N. (2012). [The analysis of qualitative data in research ritual: the essence, stages and authenticity of results. Alame Tabatabaei University. The Arrangement Measurement Quarterly. No. 14, p. 178.
47. Moradnia .M. (2022). [The report for the capacities of the seventh progress plan for urban management and municipalities. Derived from the Mooje Shahr Newsletter.
48. Qaedi M., Golshani .A. (2016). [The method of data analysis; from quantitativism to qualitativism]. The Methods and Models of Psychoanalysis, 7(23).
49. Rezaei .A. (2015). [The association of regime expediency recognition's report about supreme leader's general policies]. Tehran: The Association of Regime Expediency Recognition's Publishments.
50. Sirwan Khalid Ahmed, Ribwar Arsalan Mohammed, Abdulqadir J. Nashwan, Radhwan Hussein Ibrahim, Araz Qadir Abdalla, Barzan Mohammed M. Ameen, Renas Mohammed Khdir, Using thematic analysis in qualitative research, Journal of Medicine, Surgery, and Public Health, Volume 6, ۲۰۲۵, 100-198. Available Online At: <https://doi.org/10.1016/j.gmedi.2025.100198>.
51. The Interview with Mohammad Reza Abdoli, the expert from Civil and Urban building group (2022). Related to the Infrastructure Studies Bureau of the Center of Islamic Assembly Council Researches. Report No. 78. Urban Management (19238).
52. The Interview with Navid Paak Nezhad, the expert from Civil and Urban building group (2022). Related to the Infrastructure Studies Bureau of the Center of Islamic Assembly Council Researches. Report No. 78. Urban Management (19238).
53. The Interview with Somayeh Jalili Sadrabad, the expert from Civil and Urban building group (2022). Related to the Infrastructure Studies Bureau of the Center of Islamic Assembly Council Researches. Report No. 78. Urban Management (19238).
54. The Lawful Report from the Center of Islamic Assembly Council Researches: The Review of the Seventh Progress Plan Bill. Report No. 78. Urban Management (19238).

55. The Report from the Center of Islamic Assembly Council Researches. "The Law for the Third Economic, Social and Cultural Progress Plan" (1996-2000). Tehran.

سایت‌های خبری:

56. <https://cdrf.ir>.

<https://farsi.khamenei.ir/others-dialog?id=26563>

57. <https://mojshahr.ir/%D8%B8%D8%B1%D9%81%DB%8C%D8%AA%D9%87%D8%A7%DB%8C%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86%D8%A8%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%D9%87%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%DB%8C/>

58. <https://mojshahr.ir/%D8%B8%D8%B1%D9%81%DB%8C%D8%AA%D9%87%D8%A7%DB%8C%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86%D8%A8%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%D9%87%D9%81%D8%AA%D9%85-%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87-%D8%A8%D8%B1%D8%A7%DB%8C>.

59. <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1782099>

60. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1782065>

61. https://report.mrc.ir/article_9698.html.

62. <https://research.chambertrust.ir/0311>.

63. [https://www.elibrary.imf.org/configurable/content/journals\\$002f007\\$002f2012\\$002f071\\$002farticleA001en.xml?t:ac=journals%24002f007%24002f2012%24002f071%24002farticle-A001-en.xml](https://www.elibrary.imf.org/configurable/content/journals$002f007$002f2012$002f071$002farticleA001en.xml?t:ac=journals%24002f007%24002f2012%24002f071%24002farticle-A001-en.xml)

64. <https://www.greenfacts.org/glossary/mno/macro-policy.htm>.

65. <https://www.imna.ir/news/726091>

66. <https://www.sharghdaily.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4%D8%B1%D9%88%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87100/908132%D9%85%D8%AF%DB%8C%D8%B1%DB%8C%D8%AA%D8%B4%D9%87%D8%B1%DB%8C%D8%A8%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%D9%87%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B9%D9%87>